

Зависните имперфектни да-конструкции и нивните англиски корелати

KATARINA GJ. ATANASOVSKA, VLADIMIR CVETKOSKI

*Univerza sv. Cirila in Metoda, Filološka fakulteta Blaže Koneski, Goce Delcev 9 a,
MK – 1000 Skopje, katarina.gjurcevska@gmail.com, cvetkoski@ff.ukim.edu.mk*

————— 1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article —————

V prispevku so predstavljene odvisne nedovršne da-konstrukcije v makedonščini, in sicer na podlagi raziskovanja njihovega pomena, rabe ter angleških ustreznikov. Podrobneje so predstavljene možnosti njihove rabe, semantično-funkcijske značilnosti in ustrezniki v angleščini. Izpostavljene so podobnosti in razlike v obeh jezikih na ravni pomena in rabe analognih oblik. Izhodiščna hipoteza prispevka je, da se lahko take da-konstrukcije razen v protazi irealnega pogoja pojavljajo tudi v drugih kontekstih z drugimi pomeni.

The paper describes subordinated imperfective da-constructions (SI da-constructions) in Macedonian by examining their meanings, use and English equivalents. Their use, their semantic and functional properties and their English equivalents have also been described. Any possible similarities or differences between the two languages have been indicated in terms of meaning and use of the formal counterparts. The paper's starting hypothesis is that, apart from appearing in the protasis of unreal, counterfactive conditionals, SI da-constructions can be found in other contexts with different meanings.

Ključne besede: odvisne nedovršne da-konstrukcije, makedonščina, angleščina, subjunktiv, primerjalna analiza

Key words: subordinated imperfective da-constructions, Macedonian, English, subjunctive, contrastive analysis

1 Да-конструкциите во македонскиот јазик

Да-конструкциите се чести во македонскиот јазик и се аналитичка замена на старословенскиот инфинитив, кој излегол од употреба под влијание на контактот со балканските јазици (Конески 1986: 177). Минова-Ѓуркова ги подведува да-конструкциите под неколку термини: оптатив-субјунктив, субјунктив и конјунктив. Тие се среќаваат најчесто со сегашно време, но може да се сретнат и со минато определено и со минато неопределено време. Често се користат како име на дејство или како еквивалент на инфинитивот во други јазици, со модални и со фазни глаголи, во негираните форми на некои времиња и начини, и во зависни дел-реченици. Употребени самостојно, изразуваат желба, молба, заповед, клетва и сл. (Минова-Ѓуркова 2000: 75).

Според начинот на синтаксичка реализација, да-конструкциите се делат на: *зависни и независни*.

Покажувајќи дека во македонскиот јазик постои субјунктив како глаголски начин, Тополињска (2000) ги определува да-конструкциите како „примарно семантички и граматички зависни /.../ и/или – во случај да се независни – како показатели на деонтичка, поттикнувачка модалност.“ Оваа констатација се темели на согледбата дека надредените глаголски и неглаголски предикати на да-конструкциите и сите лексички неостварени надредени предикати на самостојните да-конструкции се „од волиционален карактер и како такви изразуваат деонтичка модалност“ (Тополињска 2000: 133). Таа ги разгледува нив во контекст на субјунктивот како „потчинет начин кој во современиот македонски јазик се деривира со формантот /.../ *да* /.../“ (Тополињска 2009: 56). И таа го препознава влијанието на балканските несловенски јазици врз македонскиот како врска меѓу да-конструкциите и субјунктивот, поради што првите ја презеле функцијата на инфинитивот. Врската на да-конструкциите со субјунктивот „автоматски ги квалификува како осамостоени пропозиционални аргументи на предикати од втор ред ...“ (Тополињска 2009: 45), кои „носат порака за неактуализираниот, нефактивен, вонвременски, иден, повторлив... карактер на настанот, т.е. конституираат несамостојна пропозиција чија модално-темпорална карактеристика зависи од некој надграден предикат“ (Тополињска 2000: 132).

Зависните да-конструкции имаат три субјунктивни функции: 1) дополненија на модални глаголи, 2) дополненија на предикати со модално значење и 3) дополненија на каузални предикати оформени како целни и условни реченици (Бужаровска и Митковска 2014: 23). Кога се користат со модални предикати, партикулата *да* се поврзува со презент од глаголи од свршен и од несвршен вид, но не и со аорист или перфект. Да-конструкциите најчесто не се маркирани за време и имаат идна проекција (*ibid*). Меѓутоа, за да се изрази иреален услов *да* се комбинира со повеќе глаголски форми /.../ отколку во други употреби: *да* + имперфект (*да дојдев*), *да* + перфект/плуперфект (*да сум/бев дошол*, *да имам/имав дојдено*).

Статијата ќе одговори на прашањата: 1) Каде се среќаваат ЗИ да-конструкциите?¹ 2) Какви се нивните значења и употреба? и 3) Кои се нивните корелати во англискиот јазик?

2 Корпус и екстракција

За истражувањето го користевме македонскиот дел од дигиталниот корпус „135 тома македонска книжевност“, достапен на сајтот на МАНУ на <http://drmj.manu.edu.mk/>. Вкупниот достапен корпус содржи 129 датотеки со обичен текст кодирани во UTF-8.

¹ Под ЗИ да-конструкции се подразбираат глаголски конструкции составени од формантот *да* и имперфект од конјугираниот глагол, кои се синтаксички потчинети на предикат од повисок ред, глаголски или неглаголски (предлошки, сврзнички итн.).

За да екстрахираме примери од корпусот ја користевме софтверската апликација TextSTAT-2.9с, којашто поддржува пребарување со помош на регуларни изрази. Го искористивме следниот регуларен израз за пребарување ЗИ да-конструкции во корпусот:

$(\backslash\text{bda}\backslash\text{b})(\backslash\text{sne})?(\backslash\text{sc}[\text{ie}])?(\backslash\text{smi}\backslash\text{sti}\backslash\text{smu}\backslash\text{si}\backslash\text{sni}\backslash\text{sbi}\backslash\text{sim})?(\backslash\text{sme}\backslash\text{ste}\backslash\text{sro}\backslash\text{sja}\backslash\text{snè}\backslash\text{sve}\backslash\text{sgi})?(\backslash\text{s}\backslash\text{w}*(\text{ше}|\text{ав}|\text{ев}|\text{вме}|\text{вте}|\text{еа}|\text{j}?)\backslash\text{b})$.

Регуларниот израз формално претставува низа од лексички елементи кои можат да се сретнат во синтаксичка средина на ЗИ да-конструкции. Се состои од 6 заградени позиции, како што следува: позиција за субјунктивен маркер, позиција за негација, позиција за рефлексивен елемент, позиција за индиректна клитика, позиција за директна клитика и позиција за конјугираниот глагол, обележан со имперфектни завршетоци за секое граматички лице и број. Од сите позиции, само 2 се задолжителни: субјунктивниот маркер *да* и конјугираниот глагол. Изборните позиции се означени со прашалник (?).

Регуларниот израз дозволува негативната честичка, рефлексивните клитики *си* и *се* и клитиките за индиректен и директен објект да ги окупираат позициите меѓу субјунктивниот маркер *да* и глаголот со неговите имперфектни суфикси. Теоретски, еден фрагмент како ‘да не си му го платеше’ би можел да се совпадне со нашиот израз, меѓутоа, само честичката *да* и конјугираниот глагол се задолжителни елементи од формулата.

Пребарувањето врати 3510 совпаѓања. Бидејќи некои презентски да-конструкции формално се преклопуваат со имперфектни, поради нивните идентични сегашни и имперфектни завршетоци (на пример, *да потпише* и *да потпишеше*), нив ги филтриравме од низата резултати. Најпосле, формално ги класифициравме и семантички ги анализиравме останатите совпаѓања. Ја користевме класификацијата на македонските да-конструкции од Тополинска (2000: 89–136)

3 ЗИ да-конструкции во условни дел-реченици

Мноштвото примери од корпусот со кои се совпадна регуларниот израз се однесуваат на ЗИ да-конструкции во условни дел-реченици. Тоа се прилошкоопределбени дел-реченици од типот на контрафактивен услов со мината референца. Се состојат од имперфектна да-конструкција (минат субјунктив) во протазата и *ќе* + имперфект (минато-идно време) во аподозата.

Браун и Милер (2013: 114) ја опишуваат контрафактивната условна реченица како „таква во којашто со протазата се искажува услов што повеќе не може да се исполни, а во аподозата /.../ се искажува настан или состојба што веќе не може да се случи затоа што зависела од условот што се исполнува. Во англискиот јазик, во протазата се среќава минат перфект, којшто ја лоцира ситуацијата во главните дел-реченици во далечното минато време, но во условната ја лоцира далеку од стварноста.

Томсон и Мартине (1986: 200), слично, сметаат дека временската рамка е мината и дека условот не може да се исполни затоа што дејството од протазата не се случило.

Картер и Макарти (2006: 748) сметаат дека со третиот кондиционал се опишува став кон мината замислена ситуација што не се случила па исходот на нештата е различен од оној што би можел да се случи: *If I had seen you walking, I could have offered you a lift.* (Ако те видов да пешачиш, ќе ти понудев превоз. – Но не те видов па не ти понудив превоз.)

Минова-Ѓуркова (2000: 282–283) го смета овој поттип условни дел-реченици за иреални и вели дека се работи за „случаи кога условот не е исполнет, но сепак се дава неговата последица“ и дека со нив се искажува „претпоставка за последицата на еден услов за кој се знае дека не е исполнет, т.е. кај нив се случува токму спротивното од она што се кажува во условната дел-реченица.“

- (1) Врз такви безимени работници се потпира држава: половина *да беа* како Кипрета касапот, комунизмот веќе *ќе беше дојден* и Берлинскиот ѕид никогаш *не ќе паднеше*. (Србиновски, Младен, *Приказни од Долна земја*)²
- (2) *Да не направеше* така, *да не останеше* сам во напуштената населба, сега бездруго *ќе беше ослободен* од грижата дека ги предал луѓето, и бездруго *ако отидеше*, со нив, со луѓето, *ќе споделеше* една иста судбина ... (33 Миле Неделковски – Потковица на смртта и надежта.txt)

Од (1) се гледа дека условот зададен во протазата е со мината референца и содржи ЗИ да-конструкција (*да беа*), а во аподозата се среќаваат два предикатора во минато-идно време, едниот афирмативен (*ќе беше дојден*) а другиот негиран (*не ќе паднеше*).

Слично, во (2), условот зададен во протазата „*Да не направеше* така, *да не останеше* сам во напуштената населба“ е со мината референца и содржи две негирани минати ЗИ да-конструкции (*да не направеше* и *да не останеше*) и една потврдна³ (*ако отидеше*), додека во аподозата се среќаваат еден позитивен предикатор во пасивизирано минато-идно време, (*ќе беше ослободен*) и уште еден во активен залог (*ќе споделеше*). Бидејќи условот од протазата не се исполнил, субјектот не е ослободен од грижата дека ги предал луѓето и, следствено, споделува со нив различна судбина.

Англиските корелати на овие конструкции се реализираат со третиот кондиционал со мината референца и контрафактивно значење со минат перфект во протазата и *would* + перфект во аподозата. За илустрација го позајмуваме примерот од Картер и Макарти (2006: 748)

- (3) Ако те видов да пешачиш, ќе ти понудев превоз.
- (3a) *If I had seen you walking, I would have given you a lift.*

² Во трудот се преведени само оние примери што служат илустрација на паралелните корелати во двата јазика.

³ Анализата на примерите со условните реченици се потпира на претпоставката дека условниот сврзник „ако“ и формантот „да“ се наоѓаат во однос на слободна варијација во условните дел-реченици, што подразбира дистрибутивен однос во кој две или повеќе јазични форми се сретнуваат во истата јазична околина без промена на значењето или без да се сметаат за неточни од страна на родените говорители на предметниот јазик.

На англиски, може да се искаже условност од ваков тип без да се употреби субординаторот *if*, ако во протазата се воведо инверзија на подметот и операторот *had*. Во тој случај, имаме:

- (3b) *Had I seen you walking, I would have given you a lift.*
што е маркер за донекаде поформален регистар.

На македонски, можна е слична реализација на минат контрафактивен услов без субјунктивниот маркер *да* или субординаторот *ако*, со инверзија на минатиот имперфектен субјунктив и клистиката *ли*:

- (3c) Те *видев ли* да пешачиш, ќе ти понудев превоз.

Што се однесува до македонско-англиските корелати за искажување хипотетична условност, впечатлив е односот на формата *vis-a-vis* временската референца во обата јазика. Соодносот меѓу да-конструкцијата во протазата и временската референца при изразувањето условност на македонски е експлицитна, т.е. протазната глаголска форма ѝ соодветствува на временската референца, што се согледува од сопоставувањето на примерите (4) и (5):

- (4) Да *имам* пари, би си купил нова кола. (If I had money, I would buy a new car.)
[но *сега* немам и веројатно нема да си купам. (сегашна контрафактивна, сегашна референца)]
- (5) Да *имав* пари, ќе си купев нова кола.
(If I had had money, I would have bought a new car.)
[но *тогаш* немав и не си купиш. (мината контрафактивност, мината референца)]

Во (4) и (5), протазните субјунктивни да-конструкции *да имам* и *да имав* се совпаѓаат со соодветните временски референци на секоја од речениците. (4) и (5) се разликуваат во нивната актуелна временска референца, но и со силината на хипотетичноста. Изборот меѓу слабите и силните хипотетични форми во овие примери го диктира силината на противдоказот што говорникот одбира да го игнорира кога ја дава предикцијата. Така, во (4) говорникот е свесен дека нема изгледи да има пари, но во (5) тој знае дека немал пари и дека нема да си купи нова кола. Главната разлика е дека во (4) изгледите да добие пари не се сосем исклучени, додека во (5) тие се исклучени.

Обратно, во англискиот јазик не постои совпаѓање меѓу протазната форма и временската референца, како што може да се види од примерите (6) и (7):

- (6) If I *had* money, I would buy a new car.
(Да *имам* / Кога би *имал* пари, би си купил нова кола.
[но *немам* и *веројатно* нема да си купам.]
регесиран сегашен субјунктив, сегашно-идна временска референца)
- (7) If I *had had* money, I would have bought a new car.
(Да *имав* пари, ќе си купев нова кола. [но *немав* и не си купиш. (мината референца)]
регесиран минат субјунктив, мината временска референца)

Терминот регресиран сегашен и минат субјунктив го сфаќаеме со контекст на Квирковите описи (Quirk 1985: 1010) на граматичките времиња во протазите од хипотетичните условни реченици. Тој потсетува дека протазните глаголи во хипотетичните реченици се всушност „регресирани“⁴ (backshifted, т.е., *проектирани едно време наназад*), зашто минатото време се користи за сегашна и идна временска референца додека минатиот перфект се користи за мината“. Коментирајќи ја разликата меѓу отворен *vis-a-vis* хипотетичен услов, Квирк нагласува дека во рамките на хипотетичните услови

точната формулација на верувањето на говорникот зависи од временската референца во протазата. Кај *идната референца* /.../ условот е спротивен на *очекување*, кај *сегашната референца* /.../ тој е спротивен на *претпоставка*, кај *минатата референца* /.../ тој е спротивен на *фактот*. /.../ Разликата меѓу отворените и хипотетичните услови е значајна од граматичка гледна точка зашто глаголите во хипотетичните услови се вратени едно време наназад. (1985: 1091–1092, наши курзиви).

Басман (Bussmann 1999: 1064) дополнува дека „ова строго редување [на *граматички времиња*] се среќава и во англискиот јазик, во условните реченици: If I *knew* the answer I *wouldn't ask* vs If I *had known* the answer I *wouldn't have asked*.“ Од примерот на Басман се покажува како глаголските времиња во главните дел-реченици доведуваат до „бекшифт“, или регресија во соодветните протазии (*knew* наспрема *had known*) со која протазите се маркирани за дистанца од реалноста, т.е., искажуваат хипотетичност или иреалност, соодветно.

Барбара Дансиџие (1999: 49–50) говори за *хипотетичен бекшифт*, при што како маркери на нефактивност и хипотетичност ги определува токму протазните регресираны времиња со кои на примачот на пораката му се сигнализира дистанцираност од реалноста.

4 ЗИ да-конструкции во допусни реченици

ЗИ да-конструкциите се среќаваат во допусните реченици кои се слични со спротивните, но и со условните (Минова-Гуркова 2000: 287). Блискозначноста со условните реченици се согледува во тоа што зависната реченица го дава условот неопходен да се исполни дејството од главната дел-реченица. Од друга страна, дејството кое се исполнува секогаш е спротивно на логичкото следство од условот, во што се согледува поврзаноста со спротивните независнословени реченици. Допусните реченици се реализираат со два типа сврзници: *иако* (*макар што* и *покрај тоа што*, при сè *што* итн.) и сврзниците *да* и *ако* во комбинација со партикулите *и* и *дури*; при тоа *и да* се комбинира со сите неопределени заменки (*кој и да*, *што и да*, *колку и да*, *каде и да* итн.) (ibid: 288–289).

⁴ За англискиот „бекшифт“ (т.н. враќање едно граматичко време наназад) тука го користиме терминот регресирано време.

ЗИ да-конструкциите се среќаваат во рамките на *и да* допусните реченици:

- (8) Не осекав глад, а *и да бев* гладен, ме мрзеше да вадам леб, и да се мрдам. (97 Димовски Петре Раскази за деца.txt)
- (9) *!..!* *и да беше* светот ист, просторот во кој живееше Кирил беше инаков, премногу голем за да олесни каква-годе непланирана средба. (60 Митко Маџунков – Кон другата земја.txt)
- (10) Сите тие луѓе, *дури и да знаеја* дека младичот и девојката се познаваат од вчера, немаше да се чудат, зашто, како да било божје речено, тие двајцата, *!..!*. (47 Ташко Ширилов – Тимотеј и Лидија.txt)
- (11) Не беа парите мотивот што го гонеше, *дури и да му се нудеа*, не ги земаше, зашто со тоа би им дал друг потход на своите идеи, би ги урнал на друго рамниште. (59 Димитар Башевски – Бунар.txt)

И да допусните реченици се семантички слични со условните. Во нив ЗИ да-конструкцијата, која е секогаш во зависната дел-реченица, воведува услов што го допушта дејството од главната дел-реченица, но оваа секогаш соопштува дејство спротивно на она што е условено или допуштено во зависната, па се чини дека двете дел-реченици се во логичка спротивност. Овие конструкции изразуваат хипотеза со мината временска референца, па природата на дејството е нефактивна за разлика од она во главната реченица, за кое се знае дали се случило. Семантички видено, ЗИ да-конструкцијата многу слично функционира во допусните реченици со *дури и да*, каде допуштањето на условноста е засилено од партикулата *дури*.

ЗИ да-конструкцијата се среќава и во *и да* допусните реченици каде што сврзникот е комбиниран со неопределените заменки *колку*, *што*, *каква* и *кај*. Во нив, допуштањето на условноста дадено со да-конструкцијата е нијансирано со заменките; *колку* укажува на високиот степен до кој се допушта условот, *што* ја потенцира неопределеноста на условот т.е. допуштањето, додека *каков/каква* и *кај/каде* укажуваат на обопштеноста на условот од квалитативен и просторен аспект, соодветно. Оттаму, ЗИ да-конструкцијата може да биде дел и од други видови *и да* допусни реченици комбинирани со други неопределени заменки, на пример: *кој/која*, *како* итн. (нр: *Кoj/Која и да беше, немаше тоа да го поднесе; Како и да работеше, на луѓето секогаш им се допаѓаа нејзините изработки*).

- (12) Но и Вангел, *колку и да беше* добродушен, чувствуваше некаква одбојност спрема Мидин. (46 Паскал Гилевски – Зоја.txt)
- (13) *Што и да беше*, се изгуби во нешто несознајно, неопределено, неиспитано и без досеглива смисла. (66 Манчев Васе Шупливи ореви.txt)
- (14) Тој *кај и да беше* порано во Големата шума, во текот на денот по неколку пати ќе ѝ се јавеше на мајка му. (94 Јоциќ Светлана Романи за деца 1.txt)
- (15) Но куќата крај река, *каква и да беше*, ја преземаше живоста на природниот пејзаж, неизвесноста на течењето на водата, во текстот на минливоста. (52 Луан Старова – Татковите книги.txt)

Додека ЗИ да-конструкција може да биде дел од *и да* допусните реченици, таа е во комплементарна дистрибуција со сврзникот *иако* во допусните *иако* дел-реченици. Кај нив формантот *да* не се реализира:

**Иако да беше* човек во години, беше многу витален. / *Иако беше* човек во ...

**Макар што да знаев* дека е во лоша состојба, не очекував дека толку лошо ќе изгледа.
/ *Макар што знаев* дека ...

И да допусните реченици во англискиот јазик се разгледуваат во контекст на *допусно-условните дел-реченици* (Thompson, Longacre, Hwang 2007: 22). Терминот *допусно-условни* се однесува на дел-реченици кои во англискиот јазик се реализираат со сврзникот *if* со прилогот *even* и имплицираат фрустрација. Со нив се допушта постоење на поента, услов или ситуација (Brown & Miller 2013: 97), и се семантички блиски со условните реченици бидејќи изразуваат нереален, хипотетичен настан, но и со допусните бидејќи дејството од главната реченица се реализира и покрај спротивните претпоставки (ibid).

(eg.) *Even if it rains we'll have our picnic.*

(eg.) *He wouldn't have passed even if he had turned in his term paper.*

Англиските допусно-условни реченици се корелати на македонските ЗИ да-конструкции во (*дури*) *и да* допусните реченици. На конструкцијата (*дури*) *и да* во англискиот јазик ѝ се сопоставува конструкцијата *even if* со минат перфект за да означи хипотетичен минат настан; во главната реченица, и покрај спротивните претпоставки, во македонскиот јазик најчесто се користи минато определено несвршено време или поретко минато определено свршено време или минато-идно време, додека во англискиот јазик се користи модалниот глагол *would* и *инфинитив во перфект*.

(11a) *Even if he had been offered the money, he wouldn't have taken them /.../*

ЗИ да-конструкцијата во *и да* допусните реченици, во кои сврзникот е комбиниран со неопределна замена, во англискиот јазик се доведуваат во врска со *неопределените допусни дел-реченици* (Thompson, Longacre, Hwang 2007: 24); тие соопштуваат допуштање што не се восприема низ призмата на условноста како кај допусните-условни реченици, наспрема кое стои настанот од главната реченица во опозиција на допуштањето; сигнализираат значење слично на *no matter what* или *whatever*; содржат неодреден елемент, најчесто неопределена замена или прашален збор или универзален квантификатор *whoever, whatever, whenever, wherever*. (*Whoever he is, I'm not opening that door*).

И во англискиот јазик, допуштањето се воведува со неопределена замена, прашален збор или квантификатор во комбинација со глагол во минато време, исто како во македонскиот јазик. Во главната реченица се забележува минато време, исто како во македонскиот јазик.

(12a) *No matter how kind he was, he felt a certain dislike for Midin.*

5 ЗИ да-конструкции во начински (модални) реченици

ЗИ да-конструкциите се среќаваат во состав на начинските (модални) реченици. Тие се реализираат со различни сврзници, најчесто со *како што* (*Пишува како што чувствува*), при што начинските реченици се доближуваат до релативните споредбени реченици (Минова-Гуркова 2000: 290). Освен со *што*, *како* може да се комбинира и со презентска да-конструкција (*Одеше како да е старец*) и со имперфектна (*Корделија и Нора излегуваа надвор како тој човек да им ја бараше крвта и главите*). Покрај *како да* и *како што*, во овие реченици се среќаваат и други сврзници како *небаре*, *божем*, *чиниш*, *така* (...) *што*, и *без* со кои се опишува начинот на вршење на глаголското дејство (*Одат со скршени срца небаре се сенки; Викаше со толкава сигурност, небаре Алексо да беше пред него и да се гледаа очи во очи; Умре божем никогаш не живеела*). Освен *како*, и *небаре* и *без* се комбинираат со да-конструкција во имперфект (*ibid.*).

ЗИ да-конструкцијата најчесто за среќава во начинските реченици со предлог *како*.

- (16) Во сето тоа и истрелот се изгуби, просто *како да не постоеше*. (21 Симон Дракул – Белата долина.txt)

Со да-конструкцијата, *како* воведува дел-реченица што го опишува начинот на вршење на глаголското дејство. Имперфектот во да-конструкцијата има мината референца; да-конструкцијата има асоцијативна функција со која се споредува едно дејство со друго имагинарно, нереализирано и нефактивно глаголско дејство. *Како* во комбинација со *што* ја исклучува употребата на да-конструкцијата:

**Во сето тоа и истрелот се изгуби, просто како што да не постоеше.*

- (17) Солзите ѝ пагаа на предниците и ракавите, еднозадруго, одмерено и тажно, *небаре да се одронуваа* капки од спила, среде расквасената пролет. (93 Силјан Раде Македонски раскази.txt)
- (18) Во тоа време распојасаниот Али, слушајќи ја Зоја како слатко стенка, ѝ го во-вираше својот насучен гнев и некаков голем зулум вршеше врз неа, *како божем да ја кореше* и казнуваше за сè, *небаре го собираше* својот богат животен арач, што таа послушно му го даваше, препалена и возбудена од неговата разуздана и непоупотлива похотливост. (46 Паскал Гилевски – Зоја.txt)

Да-конструкциите и со други сврзници се користат за да се спореди дејството со друго слично имагинарно дејство. (17) покажува дека *небаре* може да се употреби со да-конструкција, но и без неа (18); во комбинација со *небаре*, имперфектната да-конструкција е семантички идентична со конструкциите со *како*; во (18) ЗИ да-конструкцијата се јавува во комбинација со *божем*, иако се можни случаи во кои *божем се* употребува самостојно (*ѝ го вовираше својот насучен гнев и некаков голем зулум вршеше врз неа, божем ја кореше и казнуваше за сè*). *Божем* може да се користи и со ЗИ да-конструкција и со *како* со истото значење како и во претходните примери.

Во овие конструкции синтаксичката врска меѓу ЗИ да-конструкцијата и сврзниците *небаре*, *божем* и *како* не е преблиска т.е. помеѓу нив се среќаваат други зборови како прилози, именки и слично.

Панданите на начинските реченици во англискиот јазик може да ги разгледуваме во контекст на субјунктивот. Според Парот (Parrott 2000), субјунктивот во англискиот јазик е форма за изразување хипотетични, имагинарни и контрафактивни ситуации. Најчесто се среќава во условни реченици од втор и трет тип, за изразување желба, жалење, инсистирање, барање, предлог или неопходност, како и во скаменети изрази (*It's time, I'd rather/sooner, Suppose, Imagine, as if/though*) (Vince 2014: 54). Се јавува во две форми: сегашен и минат (Thompson & Martinet 1986: 252–253).

Англиските корелати на начинските реченици се конструкциите со *as if/though* со кои се изразува споредба, кои бараат употреба на минат субјунктив или минат перфект (Thompson & Martinet 1986: 253). Минатиот субјунктив се користи во конструкциите со *as if/though* за да означи сомнеж, неверојатност или нереалност во сегашноста. Ако глаголот пред *as if/though* е во минато време, субјунктивната форма не се менува:

He behaves/behaved as if/though he owned the place.

Се однесува/однесуваше како да го поседува местото. (Но, веројатно не го поседува или не знаеме дали го поседува)

По *as if/though* се користи *минат перфект* за да се укаже на мината имагинарна ситуација. Глаголот пред *as if/though* може да биде и во минато време без при тоа да се смени времето во зависната реченица.

He talks/talked about Rome as if/though he had been there himself.

Зборува/зборуваше за Рим како самиот да бил таму. (Но веројатно не бил или не знаеме дали бил.)

Но, ако конструкцијата воведена со *as if/though* означува реална ситуација која одговара на фактичката состојба, тогаш во неа се користи индикатив (Vince 2014: 55).

You look as if/though you are having second thoughts.

Изгледаш како да се премислуваш. (Навистина се премислуваш.)

Следствено, корелатите на начинските реченици со ЗИ да-конструкции во англискиот јазик се реализираат со конструкциите со *as if/though*, а изборот на глаголските форми и времиња може да биде *минат субјунктив* или *минат перфект* и ќе зависи од тоа дали дејството на кое укажуваат се однесува на сегашноста или минатото, соодветно. Минатиот субјунктив укажува на сличност на ваквите конструкции во македонскиот и во англискиот јазик, ако се има предвид дека да-конструкциите се поврзуваат со субјунктивот од семантички аспект. Меѓутоа, овие форми во двата јазика се реализираат различно.

- (16a) The sound of the shot faded away *as if/though it hadn't existed*.
- (19) (.../ ги отвори очите и погледна во луѓето, ги ослободи рацете и замавна со нив во воздухот *како да сакаше да летне* (34 Живко Чинго – Пасквелија.txt)
- (19a) (.../ he opened his eyes, look at the people, relaxed his hand free and waved in the air *as if/though he wanted to fly* (.../

6 ЗИ да-конструкции како аргументи на волиционални предикати

ЗИ да-конструкциите се среќаваат и како аргументи на надредени волиционални предикати како што се *сака, има желба, се труди, планира, има намера, се стреми, се обидува, бара, наредува, сугерира, забранува* и други (Топољинска 2009: 98). Тоа се двоаргументни предикати во кои референт на првиот аргумент е човек, а вториот аргумент е пропозиционален со 'настан' како референт (Миленковска, Панчевска 2014: 181); овие конструкции се комбинираат со сегашна да-конструкција и сите подредени пропозиции имаат сегашно-идна временска референца (Топољинска 2009: 99). Мноштвото примери од корпусот го потврдува ова, меѓутоа примерот подолу укажува дека да-конструкцијата со имперфект може да се сретне како аргумент на надреден волиционален предикат:

- (20) Тогаш, добра ти ноќ, – му прошепна, легнувајќи. – *Сакам да се чувствуваше како дома, – му рече уште.* (21 Симон Дракул – Белата долина.txt)

Глаголите *сака, има желба, се труди, планира* се во групата волиционални предикати кои може, но не мора да кореферираат со подредени предикати⁵ (Сакам/имаам желба *да се приспособам* | *X да се приспособи* на новата ситуација). Во (20) глаголот *сака* без кореференција со подредениот предикат е изразен со ЗИ да-конструкција. Иако корпусот даде само еден ваков пример, овие конструкции не се непознати во македонскиот јазик (*Сакам/посакувам околноста да бее поинакви. или Сакам/посакувам да имаше повеќе разбирање за моите проблеми.*).

Во нив, глаголите *сака* и *посакува* најчесто се користат за да изразат желба одредено дејство, настан или ситуација да бидат поинакви или поразлични. ЗИ да-конструкцијата во овие случаи има мината временска референца и се однесува на желба или посакување дејството да било поинакво. Оттаму, тие означуваат желби или посакувања за минати, нереални и нефактивни дејства.

На овие конструкции во англискиот јазик им одговараат корелатите со *I wish* и *If only*. И овие формулации изразуваат желба да се смени сегашна, идна или мината состојба или активност, да биде поинаква од она што е или што била во реалноста или соопштуваат жалење за сегашната или мината ситуација⁶. Нивните англиски корелати подразбираат отсуство на

⁵ Повеќе за различните видови волиционални предикати, и за кореференцијата меѓу нив и подредените предикати, види Топољинска 2009: 99.

⁶ За различните глаголски форми и времиња кои се користат во комбинација со *I wish* и *If only* за изразување желби или посакувања во однос на сегашни и идни ситуации, види Vince 2014: 54.

кореленција меѓу наредениот и подредениот предикат. За изразување посакување во однос на нереална или нефактивна состојба или дејство од минатото што е неменлива, се користи *минат перфект* во англискиот јазик. Интересно, значењето на ЗИ да-конструкцијата, која во македонскиот јазик се реализира несамостојно, во англискиот може да се предаде и со самостојната конструкција *If only*.

I wish/If only the circumstances had been different.

I wish/If only he/she had been more sensitive to my problems.

7 Дискусија и заклучок

ЗИ да-конструкциите се среќаваат како аргументи на неглаголски предикати во условните, допусните и начинските сложени реченици и како аргументи на наредени глаголски волиционални предикати.

Кај условните реченици, тие искажуваат контрафактивен услов во протаза со мината референца. Нивните англиски корелати се реализираат со условни реченици од третиот тип, т.е., со минат перфект во протазата. Истозначна конструкција во англискиот јазик може да се реализира преку инверзија на помошниот глагол *have* во минато време пред подметот, додека во македонскиот, можна е слична инверзивна конструкција со честичката *ли*.

Кај допусните реченици, ЗИ да-конструкциите се среќаваат во зависните дел-реченици со сврзниците (*дури*) и *да*. Имаат мината временска референца и изразуваат хипотетична проекција во однос на минато дејство. Нивните англиски корелати се допусно-условните дел-реченици во кои сврзникот *if* е засилен со *even* во комбинација со минат перфект, со кој се означува мината хипотетичност.

Наспрема ЗИ да-конструкцијата во *и да* допусните реченици со неопределени заменки, со кои се нијансира допуштањето од аспект на степен, неопределеност или обопштеност, во англискиот јазик стои неопределена или прашална замена или квантификатор со глагол во минато време. За разлика од овие два вида допусни реченици, допусните реченици со сврзникот *иако* не допуштаат реализација на формантот *да* во ЗИ да-конструкцијата.

ЗИ да-конструкциите во начинските реченици имаат мината референца и искажуваат споредба со друго имагинарно, нереализирано и нефактивно дејство. Нивни корелати во англискиот се конструкциите со *as if/though*, со *минат субјунктив* или *минат перфект* во зависност дали укажаното дејството се однесува на сегашноста или на минатото, соодветно. Минатиот субјунктив во овие случаи укажува на типолошка сличност меѓу ваквите конструкции во македонскиот и во англискиот јазик, ако се има предвид соодносот меѓу да-конструкцијата и субјунктивот, но тие различно се реализираат во двата јазика од формален аспект.

Како аргументи на наредени глаголски предикати, ЗИ да-конструкциите се јавуваат со волиционални предикати од типот *сака* и *посакува* употребени во 1. лице едн. без кореленција со подредениот предикат (изразен со ЗИ да-конструкцијата). Овие формулации означуваат желби, стремежи, мечти

или посакувања за нереални, нефактивни минати дејства. Нивни англиски корелати се формулациите *I wish* и *If only* во комбинација со минат перфект наспрема македонската ЗИ да-конструкција за да изразат посакување во однос на нереална или нефактивна состојба или неменливо минато дејство. Како и во македонскиот јазик, ваквите конструкции во англискиот подразбираат отсуство на кореференција меѓу наредениот и подредениот предикат. Соодветната ЗИ да-конструкција во македонскиот јазик е исклучиво несамостојна, додека во англискиот можно е да се реализира истото значење со самостојна конструкција.

ЗИ да-конструкциите во македонскиот јазик имаат мината временска референца и изразуваат нереални, нефактивни дејства или посакувања и желби во минатото. Овие конструкции имаат свои семантички корелати во англискиот јазик, но во двата јазика се реализираат со различни формални средства. Иако можат да се повлечат паралели за реализацијата на неопределените допусни и начинските реченици, формантот *да* во англискиот јазик формално не се реализира, т.е., ЗИ да-конструкциите имаат семантички но не и формални еквиваленти во англискиот јазик.

БИБЛИОГРАФИЈА

Keith BROWN, Jim MILLER, 2013: *The Cambridge Dictionary of Linguistics*. Cambridge University Press. 114

Barbara DANCYGIER, 1999: *Conditionals and Prediction: Time, Knowledge and Causation in Conditional Constructions*. Cambridge University Press.

Randolph QUIRK, Sidney GREENBAUM, Geoffrey LEECH, Jan SVARTVIK, 1985: *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman.

Ronald CARTER, Michael MCCARTHY, 2006: *Cambridge Grammar of English. A Comprehensive Guide. Spoken and Written English Grammar and Usage*. Cambridge University Press.

Audrey J. THOMSON, Agnes V. MARTINET, 1986: *Practical English Grammar*. Oxford University Press.

Sandra THOMPSON, Robert E. LONGACRE, Shin JA. J. HWANG, 2007: *Adverbial clauses*. Cambridge University Press. (10.1017-CBO9780511619434.005)

Елени БУЖАРОВСКА, Лилјана МИТКОВСКА, 2014: Негираните независни да-конструкции. *Субјунктив – со посебен осврт на македонските да-конструкции, Морфосинтаксички студии III*. Скопје: ИЦАЛ – МАНУ.

Блаже КОНЕСКИ, 1996: *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Детска радост.

С. МИЛЕНКОВСКА, А. ПАНЧЕВСКА, 2014: Да-контрукции како аргументи на предикати од втор и трет ред. *Субјунктив – со посебен осврт на македонските да-конструкции, Морфосинтаксички студии III*. Скопје: ИЦАЛ – МАНУ.

Лилјана МИНОВА-ЃУРКОВА, 2000: *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Магор.

Зузана ТОПОЛИЊСКА, 2000: Има ли субјунктив во македонскиот и/или во полскиот глаголски систем? *Полски-македонски: граматичка конфронтација 3, Студии од морфосинтаксата*. Скопје: МАНУ. 89–136.

—, 2009: *Полски-македонски, Граматичка конфронтација 9, Незаџија*. Скопје: МАНУ.
Дигитален корпус „135 тома македонска книжевност“. Скопје: МАНУ. (<http://drmj.manu.edu.mk/>)

ODVISNE NEDOVRŠNE DA-KONSTRUKCIJE IN NJIHOVI ANGLEŠKI USTREZNIKI

Prispevek se osredinja na odvisne nedovršne da-konstrukcije v makedonskem jeziku in jih obravnava glede na pomen, rabo ter angleške ustreznike. Odvisne nedovršne da-konstrukcije imajo tri subjunktivne funkcije, saj so lahko: 1) dodatki naklonskim glagolom, 2) dodatki predikatom z naklonskim pomenom in 3) dodatki vzročnim predikatom, oblikovani kot ciljni in pogojni odvisniki. V prispevku je podan opis rabe teh konstrukcij, njihovih semantično-funkcijskih lastnosti in ustreznic v angleškem jeziku. Izpostavljene so podobnosti in razlike v obeh jezikih z vidika pomena in rabe analognih oblik. Izhodiščna hipoteza prispevka je, da se razen v protazi irealnega pogoja odvisne nedovršne da-konstrukcije pojavljajo tudi v drugih kontekstih z drugimi pomeni. Analiza kaže, da poleg argumentov neglagolskih predikatov v pogojnih odvisnikih, odvisne nedovršne da-konstrukcije najdemo tudi kot argumente neglagolskih predikatov v dopustnih in načinovnih zloženih odvisnikih ter v kombinaciji s t. i. nadrednimi glagolskimi volicionalnimi predikati. V pogojnih odvisnikih se njihovi angleški ustrezniki pojavljajo s pogojnimi odvisniki tretje vrste ali z inverzijo pomožnega glagola *have* v preteklem času pred osebkom. Pri dopustnih odvisnikih so angleški ustrezniki dopustno-pogojni odvisniki, v katerih je veznik *if* podkrepljen z *even* v kombinaciji s preteklim perfektom, s katerim se označuje pretekla hipotetičnost. Ustreznik da-konstrukcijam v *i da* dopustnih odvisnikih z nedoločnimi zaimki je v angleščini nedoločni ali vprašalni zaimek ali kvantifikator z glagolom v preteklem času. Angleški ustrezniki odvisnih nedovršnih da-konstrukcij se v načinovnih odvisnikih pojavljajo kot konstrukcije z *as it/trough*, s preteklim subjunktivom ali preteklim perfektom, odvisno od tega, ali se navedeno dejanje nanaša na sedanost ali na preteklost. Pretekli subjunktiv v teh primerih kaže na tipološko podobnost med takimi konstrukcijami v makedonščini in angleščini, ti pa se na formalni ravni različno pojavljajo v obeh jezikih. Kot ustrezniki odvisnim nedovršnim da-konstrukcijam v funkciji argumenta t. i. nadrednih volicionalnih predikatov se v angleščini pojavljajo formulacije *I wish* in *If only* v kombinaciji s preteklim perfektom. Tako kot v makedonščini takšne konstrukcije tudi v angleščini pomenijo odsotnost koreference med nadrednim in podrednim predikatom. Odvisne nedovršne da-konstrukcije imajo svoje semantične ustreznike v angleščini, vendar v obeh jezikih nastopajo z različnimi formalnimi sredstvi.
